
نشانه‌ها:

درآمدی بر نشانه‌شناسی

تامس آلبرت سیبیاک

ترجمه

محسن نورخت

سرشناسه	: سیبیاک، تامس آلبرت، ۱۹۲۰ - ۲۰۰۱ م. (Sebeok, Thomas Albert)
عنوان و نام‌پدیدآور	: نشانه‌ها: درآمدی بر نشانه‌شناسی / تامس آ. سیبیاک؛ مترجم محسن نویخت.
مشخصات نشر	: تهران: نشر علمی، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۲۹۴ ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۷ - ۲۱۵ - ۴۰۴ - ۹۶۶ - ۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: عنوان اصلی: Signs an introduction to semiotics, 2001
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۵۷.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: نشانه‌شناسی
موضوع	: علائم تصویری
شماره افزوده	: نویخت، محسن، ۱۳۵۸ - ، مترجم
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۱ ۵۵ ن ۹۹/س P۹۹
رده‌بندی دیویی	: ۳۰۲/۲
شماره کاتالانسی ملی	: ۲۹۲۳۲۳۲

خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران شماره ۱۲۲۴

تلفن: ۶۶۴۶۰۶۶۷ فکس: ۶۶۴۹۶۶۱۱

نشانه‌ها:

درآمدی بر نشانه‌شناسی

قامس آلبرت سیبیاک

مترجم محسن نویخت

لیتوگرافی: کوثر

چاپ: رامین

صحافی: حقیقت

چاپ اول: ۱۳۹۱

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۴۰۴-۲۱۵-۷

مرکز بخش: انتشارات علمی - خیابان انقلاب - مقابل دانشگاه تهران

شماره ۱۲۲۴ تلفن: ۶۶۴۶۵۹۷۰-۶۶۴۶۰۶۶۷

یادداشت ناشر

با تلاش مداوم و ستودنی نسل‌های پی در پی زبان‌شناسان ایران، آنچه در آغاز در قالب دانشی نوپا و وارداتی در علوم انسانی به‌کشورمان راه یافته بود، اکنون به علمی بومی و در خدمت زبان فارسی و زبان‌های ایران قرار گرفته است.

امروز دیگر بر تمامی متخصصانی که به نوعی با مطالعه‌ی زبان سروکار دارند، آشکار شده است که آگاهی از ابزارهای علمی چنین مطالعاتی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به حساب می‌آید.

انتشارات علمی با بیش از صد و پنجاه سال خدمت در ساحت فرهنگ و نشر برای انتشار مجموعه‌ی وسیع از آرای برجسته‌ترین متخصصان این مرز و بوم به ویژه در حوزه مطالعات ادب فارسی، افتخار دارد مجموعه‌ی تازه‌ی خود را با نام «نگین‌های زبان‌شناسی» در اختیار تازه‌آشنایان با زبان‌شناسی و نیز متخصصان این حوزه قرار دهد.

این مجموعه، شامل ترجمه و تالیف نوشته‌هایی است که به همت یاران «علمی» در اختیار علاقمندان قرار خواهد گرفت.

محمدعلی علمی

فهرست

۱۳	مقدمه‌ی مترجم
۱۷	پیش‌گفتار ویراست دوم
۱۹	درآمد: تامس ا. سببیاک و نشانه‌شناسی مارسل دنسی

۲۷	۱/ مفاهیم بنیادی
۲۸	موضوع نشانه‌شناسی
۳۱	در تعریف نشانه
۳۲	مشخصه‌های ساختاری
۳۴	نشانگی و بازنمایی
۳۵	انواع نشانه‌ها
۳۹	ارتباط غیرکلامی

۵۹	۲/ بررسی نشانه‌ها
۶۲	رویکردی زیست‌شناختی در بررسی نشانه‌ها
۶۸	پیام‌ها
۶۹	نشانه
۷۶	نشانه‌ها و «واقعیت»

۸۱	۳/ شش نوع نشانه
۸۱	مشخصه‌های عام نشانه‌ها

۸۵	شش نوع نشانه
۸۸	علامت
۹۲	دردنما
۹۸	شمایل
۱۰۳	نمایه
۱۰۷	نماد
۱۱۲	نام
۱۱۴	در باب هستی، رفتار و تبدیل نشانه‌ها
۱۱۹	۴/ نشانه‌های دردنما
۱۲۰	معنای دردنما
۱۲۶	دیدگاه پیرسی
۱۳۰	دردنماها و سرچشمه‌های پزشکی نشانه‌شناسی
۱۳۴	تفسیر دردنماها
۱۴۵	۵/ نشانه‌های نمایه‌ای
۱۴۷	نمایه گونگی
۱۵۲	مشخصه‌های نمایه گونگی
۱۵۸	تجلی‌های نمایه گونگی
۱۶۵	بررسی نمایه گونگی
۱۷۵	۶/ نشانه‌های شمایلی
۱۷۵	شمایل گونگی
۱۷۸	گستره‌ی شمایل گونگی
۱۸۰	مشخصه‌های شمایل گونگی
۱۸۶	بررسی شمایل گونگی

۱۹۳	۷/ نشانه‌های بت‌واره
۱۹۴	منشاء بت‌باوری به مثابه «عدول از هنجار»
۱۹۷	بت‌واره در روان‌شناسی و رفتارشناسی جنسیتی
۲۰۲	بت‌واره در نشانه‌شناسی
۲۰۹	۸/ نشانه‌های زیبایی
۲۱۱	بررسی نشانه‌ی کلامی
۲۲۰	دلالت‌گری کلامی و غیرکلامی
۲۲۷	۹/ زبان همچون نظام الگوسازی اولیه؟
۲۳۸	نظام الگوسازی
۲۳۴	مدل بازنگری‌شده‌ی اوکسکول
۲۳۷	زبان همچون نظام الگوسازی
۲۴۰	ملاحظات پایانی
۲۴۳	واژه‌نامه‌ی توصیفی
۲۵۷	کتاب‌نامه
۲۸۵	نمایه

www.ketab.ir

مقدمه‌ی مترجم

از زمانی که سوسور علمی را معرفی کرد که کارش مطالعه‌ی زندگی نشانه‌ها در دل زندگی اجتماعی است سالیانی است که می‌گذرد. او این علم را نشانه‌شناسی نامید و نظامی برای‌اش متصور شد که مستقل از دیگر نظام‌های اجتماعی است. اکنون و در آغاز هزاره‌ی جدید می‌توان جلوه‌هایی از آن علم را در آثار دانشمندی همچون تامس آلبرت سبیباک مشاهده کرد.

شاید بتوان برجسته‌ترین و چشمگیرترین کار سبیباک را در نشانه‌شناسی این دانست که وی نشانه‌شناسی را در مقام علم ارتباط به تمامی اشکال حیات، از انسانی گرفته تا حیوانی و گیاهی، بسط داد. بدین ترتیب است که علائق متنوع او در این علم را می‌توان از علوم انسانی تا علوم طبیعی پی گرفت. او همانند پیرس بر این است که کل عالم در نشانه جریان دارد و از این روست که وارد حوزه‌ی نشانه‌شناسی جهانی می‌شود. سبیباک در مطالعات‌اش رویکردی کل‌نگر را به کار می‌گیرد و در پرتو آن به مطالعه‌ی «حیات نشانه‌ها» و «نشانه‌های حیات» می‌پردازد؛ و این چیزی نیست جز تقارن نشانگی با زندگی.

کتاب حاضر با آنچه تاکنون، یا حداقل در جامعه‌ی زبان‌شناختی و نشانه‌شناختی ایران، با آن مواجه بودیم قدری تفاوت دارد. نه از ساختارگرایی، به مفهوم رایج آن، و نه از بحث‌های پس‌اساختارگرایی در حوزه‌ی نشانه‌شناسی خبری نیست. کتاب، پژوهشی است ناب در حوزه‌ی نشانه‌شناسی به معنای دقیق

کلمه؛ که به زعم برخی‌ها می‌توان عنوان نشانه‌شناسی زیستی را، که خاص سیبیاک است، بر آن نهاد. اگر نشانه‌شناسی علمی است که به مطالعه‌ی نظام‌های ارتباطی می‌پردازد، بنابراین تحقق عملی آن را می‌توان در این کتاب دید: بررسی نظام‌های ارتباطی در موجوداتی علاوه بر انسان‌ها.

سیبیاک علم یا «تعالیم» نشانه‌ها را به قدری بسط داد تا از سویی نشانه‌شناسی حیوانی و حتی فراتر از آن، نشانه‌شناسی زیستی و از سویی دیگر نشانه‌شناسی درونی یا سلولی را دربرگیرد. وی علم نشانه‌ها را نه تنها همانند سوسور «علم مطالعه‌ی نشانه‌ها در اجتماع» می‌داند بلکه آن را در حوزه‌های زیستی هم به کار می‌گیرد و مورد مطالعه قرار می‌دهد. همین رویکرد را در جای جای کتاب نشانه‌ها می‌توان مشاهده کرد، او برای تحقق این امر نمونه‌های متعددی از به کارگیری فرایند ارتباط در میان حیوانات و گیاهان به دست می‌دهد و همین امر دیدگاه او را جذاب و درخور تحسین می‌سازد. ارجاعات بسیار دقیق و پیاپی او به آثاری از دانشمندان پیشین تاکنون و نیز به حوزه‌های متنوع حاکی از تسلط و قدرت این محقق است و از طرفی نشان از نگاه او در پی‌ریزی جلوه‌ای از نشانه‌شناسی کل‌نگر و جهانی دارد.

ازجمله مفاهیم محوری در نشانه‌شناسی جهانی، از منظر سیبیاک، «الگوسازی» است. وی بر پایه‌ی مطالعات زیست‌نشانه‌شناختی‌اش در می‌یابد که قابلیت الگوسازی در تمامی اشکال حیات وجود دارد و نیز بیان می‌دارد که این قابلیت در دنیای نوع‌ویژه به حیات خود ادامه می‌دهد. بدین صورت که موجودات حیات‌مند در دنیایی سرشار از الگوسازی دست به ارتباط می‌زنند. سیبیاک اسباب الگوسازی اولیه‌ی بشر را «زبان» می‌نامد و آن را از گستر (توانایی ارتباط کلامی) متمایز می‌سازد.

باری، در این کتاب با دنیایی مواجه می‌شویم سرشار از نشانه‌ها؛ از هر نوع و حوزه‌ای که هر کدام به شیوه‌ای خاص خود به اصلی‌ترین و محوری‌ترین بحث

نشانه‌شناسی دست می‌یازند؛ ارتباط، بنا به مطالب مطرح شده در کتاب نشانه‌ها و نیز وجود اصطلاحات و حتی موضوعات جدید ممکن است دریافت مطالب قدری به تأخیر افتد؛ از این رو خواندن دوباره‌ی مطالب را می‌طلبد. این امر کار مترجم را هم با دشواری مواجه می‌ساخت؛ بنابراین هرچند مترجم کار خود را مبری از خطا نمی‌داند اما تا حد امکان، و البته در حد توان، تلاش مان در برگردان روان مطالب بود؛ سان سیبیاک، بیانی است علمی و با چهارچوبی متقن؛ از این رو مترجم خود را مجاز ندانست تا مطالب را ساده کند چراکه در این صورت از استواری آن کاست می‌شد. از طرفی، برای فهم مطلب در زبان اصلی هم آشنایی با مفاهیم مطرح شده لازم می‌شاید. بنابراین اگر قرار به ساده‌سازی مطالب بود می‌بایست در هر مورد پانویس‌هایی ارائه شود که در این صورت هم از حوصله‌ی بحث خارج و هم بر تعداد صفحات افزوده می‌شد. باری، مشقی ست در محضر اساتید حال تا چه قبول افتد و چه در نظر آید.

در پایان مایلم تا سپاسگزاری خود را از دوستانی ابراز دارم که با خواندن یادداشت‌های مترجم نکاتی سودمند را متذکر شدند: مهدی رستمی، بشیر باقی و به‌ویژه تقی عبدی؛ و عباس حسین‌زاده که در موضوعات زیست‌شناختی نکاتی را یادآور شد. نیز بر خود فرض می‌دانم تا مراتب قدردانی‌ام را از دکتر کورش صفوی اعلام دارم که با خواندن ترجمه‌ی کتاب، آن را برای چاپ به انتشارات علمی پیشنهاد دادند؛ از سخاوت علمی ایشان نمی‌توان گذشت؛ و نیز از مدیریت انتشارات علمی که این ترجمه را درخور انتشار یافتند.

www.ketab.ir

پیش‌گفتار ویراست دوم

ویراست دوم کتاب «نشانه‌ها»، واجدِ چندین ویژگی است که به منظورِ هرچه مفیدتر و جامع‌تر ساختنِ کتاب، در مقامِ راهنماییِ مقدماتی در زمینه‌ی نشانه‌شناسی در نظر گرفته شده است. هشت فصل اصلی [از ویراست اول]، با حداقلِ اصلاحات هم در این جا و هم در آنجا، دست‌نخورده باقی مانده است. همان‌طور که در ویراست اول ذکر شد، مطالب کتاب به نوعی بازنگری پژوهش‌هایی است که در منابع ذیل منتشر شده است: فصل ۲ در مجله‌ی «مختارهای زیستی و اجتماعی»^۱؛ فصل ۳ در «نشانه‌شناسی»^۲؛ فصل ۴ در «افق‌های نوین بان‌شناسی و نشانه‌شناسی»^۳، ویراستار: جیمز ای. کابلان (هیوستون: پژوهش‌های دانشگاه رایس)؛ فصل ۵ و ۷ در مجله‌ی «نشانه‌شناسی آمریکا»^۴؛ فصل ۶ در «یادداشت‌هایی در زبان‌شناسی نوین»^۵؛ فصل ۸ در «تک‌نگاشت بزرگ‌دانشگاه جرج تاون»^۶؛ و فصل ۹ در «نشانه‌شناسی فرهنگ»^۷، ویراستاران: هنری بروکر و ربکا کافمن (هلسینکی: آراتور، ۱۹۸۸).

1. Journal of Social and Biological Structure
2. Semiotica
3. New Directions in Linguistics and Semiotics
4. American Journal of Semiotics
5. Modern Language Notes
6. Georgetown University Round Table Monographs
7. The Semiotics of Culture

در این ویراست، فصل ۱ جدید است که این فصل نیز بازنگری در سخنرانی‌ای با عنوان «ارتباط غیرکلامی» است و در مجموعه سخنرانی‌های برگزیده در زمینه‌ی نشانه‌شناسی از تامس ا. سیبیک، شماره‌ی ۱ (۲۰۰۰)^۱ چاپ شد؛ این مقاله، پیش از آن توسط کالج ویکتوریا [بخش] برنامه‌ریزی نظریه‌ی ارتباط و نشانه‌شناسی با همکاری کالج یونیورسیتی در دانشگاه تورنتو به چاپ رسیده بود. مجموعه‌ی حاضر با ویرایش و مقدمه‌ی مارسل دنسی و پل پرون است و به شیوه‌ی جامع، به معرفی و ارائه‌ی مفاهیم بنیادینی می‌پردازد که در یادداشت‌های کتاب هم از آن‌ها استفاده می‌شود.

ویراست دوم، شامل واژه‌نامه‌ای توصیفی از واژه‌های فنی و نیز کتاب‌شناسی مشروح و همین‌طور نمایه‌ای بازنگری شده می‌شود که هدف‌شان ارتقای نقش کتاب در مقام کتابی درسی است.

تامس ا. سیبیک

دانشگاه ایندیانا، ۲۰۰۱